

wvd - contact

Mededelingenblad van het
Woordenboek van de Vlaamse Dialecten

www.wvd.ugent.be

Projectleiding:

Magda.Devos@UGent.be

Jacques.VanKeymeulen@UGent.be

Redactie:

Tineke.DePauw@UGent.be

Veronique.DeTier@UGent.be

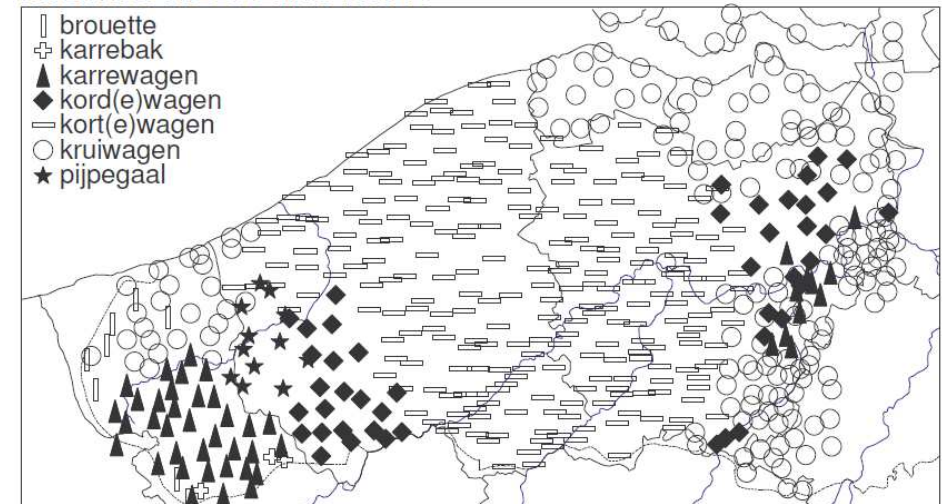
Matthias.Lefebvre@UGent.be

Hugo.Ryckeboer@pandora.be

Liesbet.Triest@UGent.be

Roxane.Vandenbergh@UGent.be

KRUIWAGEN: OUD MATERIAAL

24ste jaargang nr. 1, juni 2010

Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit Gent

Redactie en Typografie:

Tineke De Pauw, Veronique De Tier, Magda Devos, Matthias Lefebvre, Hugo Ryckeboer, Liesbet Triest, Jacques Van Keymeulen, Roxane Vandenberghe

Inhoud

Van de redactie	3
Kroniek over januari 2010 - juni 2010 met aandacht voor:	3
• Voortgang van de redactie	4
• Presentatie Kleinvee op 18 maart in Staden	5
• Dialectologisch werk van studenten	7
• Samenwerking met Zeeuws-Vlaanderen	7
• 'Taal of tongval? Dialectzorg in Vlaanderen tussen taalpolitiek en erfgoedbeleid'	7
• Derde Vlaamse Dialectendag in Koksijde op 29 mei 2010	8
• Nog altijd vrijwilligers gezocht voor het Woordenboek van de Nederlandse Dialecten	10
• Vakgroepnieuws	10
• Slecht nieuws	11
• Colloquium over tussentaal in Gent	11
• Meldpunt Taal	11
• Voordrachten door de WVD-redactie	13
• Artikelen in de marge van het project	14
Dialectquiz	16
Van kruiwagen en kruiwagentje	20
Van het Frans-Vlaamse <i>vooiizinge</i> tot Limburgse <i>kroesels</i> . Antwoorden en commentaar bij de dialectquiz van de derde Vlaamse dialectendag (Koksijde, 29 mei 2010)	26

Herkomst van de afbeeldingen: Tineke De Pauw, behalve foto blz. 20, Collectie Huis van Alijn, Gent.

Overzicht afleveringen WVD

Inleiding met klankpatroon van de Vlaamse Dialecten (138 blz.) 11 euro

Deel I : Landbouwwoordenschat

▪ Akkerland en weiland (240 blz.)	16 euro
▪ Behuizing (227 blz.)	16 euro
▪ Het erf (204 blz.)	16 euro
▪ Ploegen (174 blz.)	16 euro
▪ Rund 1 (256 blz.)	21 euro
▪ Spitten, eggen, rollen (132 blz.)	16 euro
▪ Bemesting (110 blz.)	16 euro
▪ Waterhuishouding (260 blz.)	16 euro
▪ Rund 2 (435 blz.)	30 euro
▪ Paard 1 (426 blz.)	30 euro
▪ Kleinvee (481 blz.)	NIEUW 32 euro
▪ Pluimvee (191 blz.)	20 euro

Alles van deel I samen : **200 euro**

Deel II : Niet-agrarische vaktalen

▪ De mandenmaker (99 blz.)	8 euro
▪ De strodekker (40 blz.)	4 euro
▪ Handspinner en touwslager (59 blz.)	5 euro
▪ De kuiper en de hoepelmaker (135 blz.)	12 euro
▪ De molenaar (476 blz.)	40 euro
▪ De timmerman en de meubelmaker 1 (376 blz.)	30 euro

Deze 6 afleveringen van deel II samen : **90 euro**

▪ De zeevisser (815 blz.) 37,18 euro

(te bestellen bij het WVD, Blandijnberg 2, 9000 Gent, 09/264 40 79 of het Nationaal Visserijmuseum van Oostduinkerke, www.visserijmuseum.be, 058/51 24 68)

Deel III : Algemene woordenschat

▪ Vogels (277 blz.)	20 euro
▪ Land- en Waterfauna (313 blz.)	22 euro
▪ Flora (672 blz.)	40 euro
▪ Karakter (544 blz.)	35 euro
▪ Verstand en Gevoel (232 blz.)	20 euro
▪ School en Kinderspelen (665 blz.)	40 euro

Alles van deel III samen : **120 euro**

Alles van deel I, II en III samen (behalve De zeevisser): **380 euro**

Bij elk boek hoort ook een Wetenschappelijk Apparaat, dat afzonderlijk gepubliceerd wordt. Medewerkers krijgen korting. De afleveringen van het WVD worden vanaf 2009 verdeeld door Academia Press, Wetenschappelijke boekhandel Sint-Kwintensberg 87, 9000 Gent, www.academiapress.be, info@academiapress.be of tel. 09/225 57 57

Debrabandere, F. (2005), *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.

Debrabandere, F. (2007), *Zeeuws etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.

Etimologiewoordeboek van Afrikaans. Stellenbosch 2003; Supplement 2007.

Grootaers, L. (1939), De namen van de “mier”. In: Berg e.a (red.). *Album Philologum voor prof. dr. Th. Baader*. Nijmegen. blz. 93-98.

Ooms, M en J. Van Keymeulen (2005). *Taal in stad en land. Vlaams-Brabants en Antwerps*. Tiel, Lannoo.

Ooms, M. (2003), Over water in de straten, daverende glazen, groene blaffeturen, oude koude koffie, hout en zout, handen en tanden. In: De Tier, V. en R. Vandekerckhove. *Het Dialectenboek 7. Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil*. Groesbeek, blz. 233-246.

Philippa, M., F. Debrabandere, A. Quak, T. Schoonheim, N. Van der Sijs (2003-2009). *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam University Press.

Ryckeboer, H. (1991), Oost-, West- en Zeeuws-Vlaanderen. In: Cromptvoets, H. en A. Dams, *Het Dialectenboek 1. Kroesels op de bozzem*, Waalre, blz. 167-177.

Ryckeboer, H. (1995), 't Viel een neusdoek bachten mijn zatte. Dialectverlies in West- en Oost- Vlaanderen. In: *Dialect in Beweging, Het Dialectenboek 3. 100 jaar na de enquêtes van Willems en Aardrijkskundig Genootschap*, Belemans, R. en H.H.A. van de Wijngaard (red.), Groesbeek, blz. 239-252.

Stroop, J. (1974), Meikever, in: *Toelichting bij de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland II*; Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie 46, Amsterdam, blz.134-169.

Van Keymeulen, J. (1994), De benamingen voor de vlinder in Frans-, Oost-, West- en Zeeuws-Vlaanderen. In: *WVD-Kontakt : mededelingenblad van het Woordenboek van de Vlaamse dialecten*, Gent, blz. 13-20 (zie <https://fuzzy.arts.kuleuven.be/rewo/vlinder.htm>).

Weijnen, A.A. (2003), *Etymologisch Dialectwoordenboek*. 2^e verb. en verm. druk Den Haag: Sdu Uitgevers.

Van de redactie

De redactie van het WVD wenst alle lezers te bedanken die in 2009 en 2010 vragenlijsten hebben ingevuld en teruggestuurd.

De redactie bestaat nog steeds uit vijf redacteuren, waarvan iedereen behalve Liesbet Triest en Matthias Lefebvre deeltijds aan de slag is. Roxane Vandenberghe (30%), Veronique De Tier (30%) en Tineke De Pauw (80%) werkten al deeltijds. Met het geld dat momenteel voorhanden is, kan de huidige redactie met zijn deeltijdse functies behouden blijven tot eind 2010.

We hebben het jaar 2010 feestelijk ingezet, met de presentatie van de nieuwe WVD-aflevering *Kleinvee*. Een verslag van die presentatie leest u verder in dit nummer.

Bij dit nummer hoort een navraaglijst over lichaam. De redactie vraagt met aandrang deze lijst **DRINGEND** in te vullen en terug te sturen. We leggen namelijk momenteel de laatste hand aan de aflevering over het menselijk lichaam. Vul de vragenlijsten indien mogelijk in samen met een goede zegsman of zegsvrouw. Als u geen antwoordenvolpoe meer heeft, kunt u de vragenlijsten ook in een gewone enveloppe ongefrankeerd terugsturen naar het volgende adres:

Woordenboek van de Vlaamse Dialecten
Antwoordnummer DA-852-274-4
9000 Gent

Kroniek over januari 2010 - juni 2010

De vragenlijsten die we vorig jaar hebben rondgestuurd, kwamen goed terug. We geven hieronder een stand van zaken voor de laatste lijsten:

WVD 189: Feesten en gebruiken (december 2009): 96 vragen, 153 ingevulde lijsten

WVD 190: Sport en spel (december 2009): 71 vragen, 151 ingevulde lijsten

Alle medewerkers worden hartelijk bedankt voor de moeite die ze genomen hebben om deze vragenlijsten snel en grondig in te vullen. Ook niet volledig ingevulde lijsten zijn welkom. We beseffen dat niet iedereen alle vragen kan invullen, maar we vragen uiteraard liever wat te veel gegevens dan te weinig.

Voortgang van de redactie

Landbouw

Nu de aflevering Kleinvee binnen de rubriek Veeteelt afgerond is, kan Roxane Vandenberghe zich volop concentreren op het laatste grote thema binnen de landbouw, namelijk de teelt en de oogst van de gewassen. De eerste aflevering hierbinnen gaat over algemeenheden i.v.m. de teelt van de gewassen, namelijk het zaaien en planten, het groeien van de plant, de delen van de plant, ziekten en onkruid, enz. Roxane is volop bezig met de invoer van de eigen gegevens uit vragenlijst 59 “Gewassen algemeen: zaaien en planten”, vragenlijst 74 “Gewassen algemeen: groei” en vragenlijst 67 “Onkruid- en ongediertebestrijding”. Die vragenlijsten zijn al in de jaren '90 van de vorige eeuw door onze informanten ingevuld en teruggestuurd.

Veronique De Tier werkt na de afronding van de aflevering Kleinvee weer aan de tweede aflevering over het Paard. Deze aflevering gaat vooral over het paardentuig. De aflevering Kleinvee werd gepresenteerd in Staden op 18 maart (zie verder in dit WVD-Contact voor een uitgebreider verslag).

Algemene Woordenschat

Tineke De Pauw werkt aan de aflevering Voeding. Naast de WVD-vragenlijsten werd ook al begonnen met het exciperen en invoeren van gepubliceerde gegevens uit het *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon* van Teirlinck, het *Gents Woordenboek* van Lievrouw-Coopman en het tijdschrift *Biekorf*.

De aflevering van ‘Het menselijk lichaam’ bevindt zich momenteel in de eindfase. Liesbet Triest heeft het onderdeel over de lichaamsdelen verder bewerkt tot Wetenschappelijk Apparaat (WA). De WA's van *Organen*, *Zintuigen* en *Algemeenheden* zijn klaar na revisie door Jacques Van Keymeulen. Matthias Lefebvre heeft deze stukken uitgeschreven. Die worden momenteel nagelezen door Veronique De Tier, Magda Devos en Jacques Van Keymeulen. In augustus wordt het manuscript naar de drukker gestuurd.

straat, venster, markt, meester, plaats... Emmer gaat terug op het Latijnse *ampora*, zelf een variant van *amphora*, dat door de Romeinen aan het Griekse *amphoreus* werd ontleend en ‘kruijk met twee handvaten’ betekende. In het Germaans werd het leenwoord overgedragen op een vat met één hengel, een emmer dus. Daardoor ging men het woord ten onrechte opvatten als een samenstelling van het telwoord *één* met *baar*, een afleiding uit het werkwoord *beran*, dat ‘dragen’ betekende. Een tweede woord dat in de Romeinse tijd het Germaans binnenkwam, is *aker*. Het gaat terug op het Latijnse *aquarium*, dat ‘watervat’ betekende. In oorsprong zou *aker* vooral zijn toegepast op emmers uit koper of ander metaal, terwijl men onder *emmer* ook houten emmers verstonde. Een derde woord, *ketel*, kent een even oude geschiedenis als de twee vorige. Het woord stamt van het Latijnse *catinus*, de benaming voor de individuele waterketel van de Romeinse brandweerman en later van de Romeinse soldaat (zie Ryckeboer 1991). *Ketel* zou al vanouds betrekking hebben op een metalen recipiënt. Het West-Vlaamse *seule* ten slotte is iets later in het Nederlands binnengekomen. Het komt uit het Oudfranse *seille*, de voorloper van het huidige Franse *seau* en een afstammeling van het Latijnse *situla*, dat ‘putemmer’ betekende.

10. Wat betekent het Ninoofse woord *woffelink*?

c. Als een jong koppeltje gaat trouwen, moeten de ouders afspraken maken over feest, onkosten, datum enz., deze samenkomst heet de *woffelink*.

Als je *woffelink* zou vernederlandsen, dan krijg je het woord *waffeling*, waarin we *waffel* herkennen. *Waffel* is een woord dat o.a. gebruikt wordt voor de mond. *Waffelen* betekent volgens het WNT ‘praten, kletsen’ en is verwant met het werkwoord *wauwelen*. Ouders moeten dus met elkaar gaan praten en afspraken maken over de organisatie van de bruiloft.

Magda Devos en Veronique De Tier

Geraadpleegde werken

Crompvoets, H. (1991), Limburg, in: Crompvoets, H. en A. Dams, *Het Dialectenboek 1. Kroesels op de bozzem*, Waalre, blz.122-136.

Debrabandere, F. (2002), *West-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.

werd het eerste deel in *muurzeik* dus opgevat als ‘moer, moederdier’, wat dan weer als effect had dat de volgorde van de elementen in de samenstelling van *moeier* + *zeik* als ongerijmd werd aangevoeld. Een naam voor de mier die letterlijk ‘moederzeik’ betekent, klinkt nogal gek. Wellicht zijn in dat stadium de twee delen van het woord verwisseld, zodat opnieuw een enigszins interpreteerbare combinatie ontstond: *zeikmoejer*, letterlijk ‘een vrouwtjesmier die zeikt’. (Zie ook de quiz op de ReWo-website en Miet Ooms en Jacques Van Keymeulen (2005)).

8. Welk spotzinnetje gebruiken ze om te spotten met het Mechelse dialect?

a. *Er staat water in de straten van de statie tot aan het seminarie.*

De Mechelaars staan bekend om hun opvallend klare lange *aa*, die goed lijkt op de standaardtalige *aa* en buiten Mechelen nergens gehoord wordt. Overal in de ruime omgeving articuleert men die klinker net zoals elders in Brabant en Vlaanderen als *ao*. Omdat die heldere Mechelse *aa* zo opvalt, wordt er gemakkelijk mee gelachen door de niet-Mechelaars uit de buurt. De andere zinnetjes zijn spotzinnetjes voor Leuven en voor Asse. In het Leuvense spotzinnetje wordt gelachen met het wegvallen van de *r*. Dit is nochtans niet typisch voor Leuven alleen, het gebeurt in een vrij groot Vlaams-Brabants gebied. Verder wordt in dit zinnetje natuurlijk gebruik gemaakt van het feit dat *door* en *deur* op dezelfde manier uitgesproken worden. Het laatste zinnetje is een spotzinnetje voor Asse, of zelfs iets ruimer het Pajottenland, omdat ze daar voor de *ui* een zware tweeklank gebruiken. De *ui* klinkt er ongeveer als *aai* (zie ook Miet Ooms in *Aan Taal Herkend*).

9. Wat is de etymologie/herkomst van het woord *emmer*?

b. *Het is afgeleid van het Latijnse woord amphora, dat ‘kruik met twee oren’ betekende*

De emmer heeft heel wat namen in de Zuid-Nederlandse dialecten: *emmer*, *eemer*, *seule*, *aker*, *ketel*, *marmiet*. De meeste daarvan zijn leenwoorden, die echter al zo lang tot onze taal behoren dat niets aan hun vorm nog hun vreemde origine verraad. Eén van die oude ontleningen is *emmer*, dat in veel dialecten verschijnt als *eemer* (vaak me de uitspraak *eeëmer* of *ieëmer*). Nog voor er van Nederlands sprake was is dit woord door onze Germaanse voorouders overgenomen uit het Latijn van de Romeinen, zoals ook woorden als *boter*,

Bijgevoegd vindt u WVD-vragenlijst 191 die enkele zaken in verband met het lichamelijke nog opvraagt. Wij hopen dat die lijst **zo vlug mogelijk** in grote aantallen wordt teruggestuurd.

Presentatie Kleinvee op 18 maart in Staden

Op 18 maart 2010 werd in het West-Vlaamse Staden de 25ste aflevering gepresenteerd van het Woordenboek, die gewijd is aan **Kleinvee**. Het is de twaalfde aflevering binnen de reeks Landbouwwoordenschat en de laatste in de rubriek Veeeteelt.

De **Kleinvee**-aflevering werd samengesteld door Roxane Vandenberghe, Veronique De Tier en Magda Devos. Ze bevat bijna 4000 dialectwoorden voor 462 begrippen die relevant zijn bij de traditionele teelt van varkens, schapen, geiten en konijnen hier in westelijk Vlaanderen. Zo komen o.a. de verschillende - vooral - inheemse rassen aan bod (bv. Piétrainvarkens, Vlaamse schapen, Kempense geiten en Vlaamse reuzen), de dieren naar geslacht en leeftijd (bv. de beer, de zeug en de big), de lichaamsdelen (bv. de typische borstels van het varken, de horens van de geit en de lange oren van het konijn), eigenschappen en gedragingen (bv. varkens met te hoge of lage rug, schapen met een afwijking aan de muil, geitenkeutels), de geluiden die de dieren maken (bv. grollen, schreeuwen en slobberen van varkens, blaten van schapen en mekkeren van geiten), de voortplanting (bv. de bronst, de dekking en de geboorte), de ziekten die de dieren kunnen krijgen (bv. rotkreupel bij schapen en myxomatose bij konijnen) en allerlei begrippen i.v.m. verzorging en behandeling van de dieren (bv. voederen, de hoeven verzorgen, de ram en de beer castreren en het schaap scheren). Het hoofdstuk over het schaap bevat ten slotte ook de dialectwoordenschat i.v.m. het traditionele beroep van schaapherder, dat intussen in onze contreien zo goed als verdwenen is.

De presentatie van de Kleinvee-aflevering vond plaats op 18 maart in Open Huis Vakantiehoeve in Staden in de provincie West-Vlaanderen. Open Huis is een ecologisch gerestaureerde schapenboerderij, waar nog zeldzame schapenrassen worden gekweekt, zoals de Kerry

Hill en het Vlaamse schaap. Dat was dus het ideale kader voor de presentatie van een woordenboek dat voor een groot stuk over de dialectwoordenschat i.v.m. schapen en geiten gaat. De presentatie zelf werd mede georganiseerd door de provincie West-Vlaanderen, die al jarenlang het Woordenboek subsidieert, net als de provincies Oost-Vlaanderen en Zeeland, de Universiteit Gent en het FWO-Vlaanderen. De feestelijke namiddag werd geopend door dhr. Gunter Pertry, gedeputeerde voor Kunst en Cultuur van de provincie West-Vlaanderen. Daarna gaven de drie auteurs toelichting bij de voortgang van het Woordenboekproject en bij de verschillende hoofdstukken uit het woordenboek. Na het slotwoord van dhr. Ludo Valcke, directeur van de dienst Cultuur van de provincie, kon iedereen genieten van een drankje en een hapje op de receptie, met zicht op de tientallen moederschapen en hun lammeren in de weiden op de Stadenberg. Het doet ons plezier dat er onder de ruim 50 aanwezigen op de presentatie, opnieuw heel wat - vooral West-Vlaamse - informanten van het WVD aanwezig waren.

De presentatie van de nieuwe aflevering kon ook op nogal wat persbelangstelling rekenen. Veronique De Tier werd door Stefaan Struyve van Radio 2 West-Vlaanderen letterlijk tussen de varkens geïnterviewd in de varkenskwekerij van Hilde Uleyn in Hoogdele, waar we voor even te gast waren. Dat programma werd op 19 maart uitgezonden in Middagpost. Ook de West-Vlaamse regionale zender Focus-WTV wijdde een nieuwsitem aan de presentatie van de nieuwe aflevering, en interviewde Roxane tussen de schapen in Open Huis Vakantiehoeve. Dat item werd op 18 maart uitgezonden. Verder haalden we

ook nog met een artikel en foto de regionale katernen van *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad*.

Het was opnieuw een geslaagde presentatie van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. De volgende aflevering die gepubliceerd en gepresenteerd wordt, is die over *Het menselijk lichaam*. De organisatie zal dit keer in handen liggen van de provincie Oost-Vlaanderen.

6. Wat bedoelt men in Gent met het woord *holhuizekes* in *We gaan dat schreiende kind wat holhuizekes geven*?

b. Slaapdrankje

De *holhuizekes* zijn de zaaddoosjes van de papaver, die een soort slaapverwekkend en verdovend middel bevatten. Men maakte er vroeger een aftreksel van en doopte de fopspeen van een klein kind erin. Dat sliep dan natuurlijk als een roos. Het woord lijkt een samenstelling met het adjectief of het substantief *hol*, maar daarmee heeft het eerste deel in oorsprong niets te maken. *Hol* gaat terug op Middelnederlands *ool*, dat van het Latijnse *oleum* stamt en ‘olie’ betekent. In het historische Gents werd dit *ool* op precies dezelfde manier uitgesproken als het woord *hol*, namelijk met een halflange *o*-klinker (zoals nu nog in de plattelandsdialecten van westelijk Oost-Vlaanderen) en natuurlijk zonder de begin-*h*-, die immers in geen enkel Vlaams dialect wordt aangeblazen. Op die manier ging men het element *o(o)l*, dat niet meer in de betekenis ‘olie’ werd begrepen, vereenzelvigen met het woord *hol*. De zaaddoosjes van de papaver zijn dus, etymologisch gezien, geen “holle huisjes”, maar “oliehuisjes”. Een wisselvorm van *ool*, nl. *eul*, leidde in andere dialecten tot benamingen als *heul* en *heulbloem* voor de papaver.

7. Wat betekent het Antwerpse *zeikmoeier* ?

b. Mier

Zeikmoeier wordt alleen in de provincie Antwerpen, meer bepaald in het noordoosten, gebruikt. In de rest van die provincie is het gewone woord voor mier *muurzeiker*. Het woord *zeikmoeier* is het resultaat van een interessante ontwikkeling. Het gedeelte *zeik-* is eenvoudig te verklaren: het mierenzuur wordt door het volk als urine beschouwd, zodat een aantal dialectwoorden voor de mier samenstellingen zijn met *pis*, *zeik* en andere woorden voor urine. *-moeier* is iets minder doorzichtig. Aan de grondslag ervan ligt het woord *muur*, zoals dat voorkomt in de nog gebruikelijke Brabantse ‘mier’-benaming *muurzeik*. Waarschijnlijk is dit *muur* een wisselvorm van *mier*, maar het is onduidelijk hoe die ontstaan is. In een aantal Oost-Brabantse dialecten, niet zo ver van het *zeikmoeier*-gebied vandaan, wordt het woord *muur* als *muujer* uitgesproken, waardoor het bijna hetzelfde klinkt als *moejer*, een variant van *moeder*, die gebruikt wordt voor vrouwtjesdieren en in heel platte taal ook wel eens voor ‘moeder’. Door die vrijwel gelijke uitspraak van beide woorden

5. Wat zijn Limburgse kroesels?

b. Kruisbessen

Kroesels zijn kruisbessen. De oorsprong van *kroesel* en *kroesbesie* moeten we zoeken bij een oud woord **krûs*, dat ‘gekruld’ betekent. De kruisbes is dus genoemd naar de warrelige haartjes van de bes. In andere namen voor de kruisbes, zoals *kruisdoore* en *kruisbes* vertoont het oude **krûs* zijn klankwettige gedaante. In *kroezen* of in *kroezelhaar*, en dus ook in ons woord *kroesels* is dat niet het geval. *Kroes* is dus een dialectische vorm van het adjectief dat eigenlijk **kruis* zou moeten luiden; dit *kruis* komt bijvoorbeeld nog voor in *kruisemunt*. Een andere dialectische vorm, *krous*, horen we in het Hageland (zie Tuerlinckx).

De aanwezigen in de zaal deden enthousiast mee met de quiz

Dialectologisch werk van studenten

In juni studeerden twee bachelorstudentes Nederlands af met een scriptie over dialectologie. Myrthe Cornelis deed dialectgeografisch en etymologisch onderzoek naar de dialectbenamingen voor de blauwe vleesvlieg in de zuidelijk-Nederlandse dialecten en Vicky Cooman deed hetzelfde voor de dialectbenamingen voor de wiewaal. Sabrina De Clercq, die vorig jaar een bachelorscriptie schreef over de dialectbenamingen voor de fluim, heeft haar onderzoek hieromtrent uitgebreid en uitgediept. Ze diende in mei haar masterscriptie in, waarin ze een dialectgeografisch en etymologisch onderzoek presenteert naar de benamingen voor zes samenhangende verkoudheidsbegrippen in de Zuid-Nederlandse dialecten, namelijk verkoudheid, verkouden, fluim, snottebel, hoesten en kuchen.

Samenwerking met Zeeuws-Vlaanderen

Jacques Van Keymeulen volgde als adviseur enkele bijeenkomsten van de Wetenschappelijke Commissie van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek. De Vereeniging heeft zoals steeds enkele vragenlijsten uitgestuurd, als bijlage bij hun kwartaalblad *Nehalennia*. Een aantal vragenlijsten is op de WVD-vragenlijsten gebaseerd.

‘Taal of tongval? Dialectzorg in Vlaanderen tussen taalpolitiek en erfgoedbeleid’

Heemkunde Vlaanderen organiseerde eind 2009 en begin 2010 in samenwerking met Variaties vzw., de koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen en met FARO (Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), vier avonden over ‘Taal of tongval? Dialectzorg in Vlaanderen tussen taalpolitiek en erfgoedbeleid’. We hadden het in een vorig nummer al over de vormingsavonden in Landegem en Diepenbeek. Begin 2010 was het de beurt aan het West-Vlaamse Poperinge. Op 22 februari 2010 waren daar uiteraard heemkundigen aanwezig, maar ook enkele informanten en leden van de dialectvereniging. In Poperinge lichtte Veronique De Tier de doelstellingen van Variaties vzw toe en Rob Belemans verzorgde er zijn lezing, gebaseerd op zijn proefschrift ‘Taal of tongval. De gespleten Limburgse kus, oraal erfgoed en taalpolitiek’. In het debat zaten Willy Tillie van de Heemkundige kring, onze oud-collega Hugo Ryckeboer en de politicus Bart Caron.

Het afsluitende debat op 22 februari in Brussel was iets anders van opzet. Daar gaf Rob Belemans enkel een korte inleiding op het thema en werd er vervolgens gedebatteerd over het thema taalgang en taalbeleid. Panelleden op die avond waren Ruud Hendrickx (taaladviseur VRT), Linde van den Bosch (Nederlandse Taalunie), Jan Peumans (voorzitter Vlaams parlement), prof. Roeland Van Hout (Radboud Universiteit Nijmegen) en prof. Jacques Van Keymeulen (UGent en voorzitter Variaties).

We hopen in de toekomst nog te kunnen samenwerken rond dialecten met Heemkunde Vlaanderen. Veel heemkundige kringen hebben immers dialectgroepen. En ook onze informanten zijn dikwijls lid van een Heemkundige Kring. Hier en daar hebben we zelfs gespreksgroepen binnen een Heemkundige Kring, die samen lijsten invullen.

Derde Vlaamse Dialectendag in Koksijde op 29 mei 2010

Al voor de derde keer pakte Variaties vzw uit met een gevarieerd programma op de tweejaarlijkse dialectendag, die dit jaar in het cultureel centrum Casino in Koksijde werd gehouden. Dat de belangstelling voor dialecten in Vlaanderen nog steeds erg groot is, bleek duidelijk uit het talrijk opgekomen publiek. Dat publiek kon, na een welkomstwoord door Variaties-voorzitter Jacques Van Keymeulen, in de voormiddag kiezen uit een aantal workshops en lezingen, waarvan sommige door (ex-)WVD-redacteuren werden gegeven. Zo vertelde Roxane Vandenberghe iets over de woordenschat van de zeevisserij, gaf ex-redacteur Hugo Ryckeboer een inleiding tot de dialecten van Frans-Vlaanderen en bracht Jacques Van Keymeulen de geïnteresseerden iets bij over de klankleer van de dialecten. Rik Sohier van het Westhoekse dialectgenootschap Bachten de Kupe, dat de dag mee organiseerde, gaf een lezing over het fenomeen van de 'blauwers' of smokkelaars in de West-Vlaamse grensstreek met Frankrijk.

Wie dat wou, kon ten slotte ook deelnemen aan een debat over de zin of onzin van dialectlessen voor allochtonen, die bijvoorbeeld aangeboden worden door de VDAB Kortrijk, of aan de erfgoedwandeling, die als thema had 'Koksijde door de ogen van de Zoeaven'. De wandeling had vooral oog voor de prachtige architectuur in de kustgemeente aan het begin van de 20ste eeuw.

Vliegebouter is verwant met *vliegewouter* (in de Vlaamse dialecten gebeurt het wel meer dat *b* en *w* wisselen zoals bijvoorbeeld in het Zeeuwse *bel*, *bel* en het Nederlandse *wel*, *wel*), dat zelf is afgeleid van het Middelnederlandse *fifaltere* of *vivaltere*. Deze vormen gaan terug op een Germaans woord *fifaldron*. De betekenis moet iets geweest zijn als 'wat fladdert, de fladderende'.

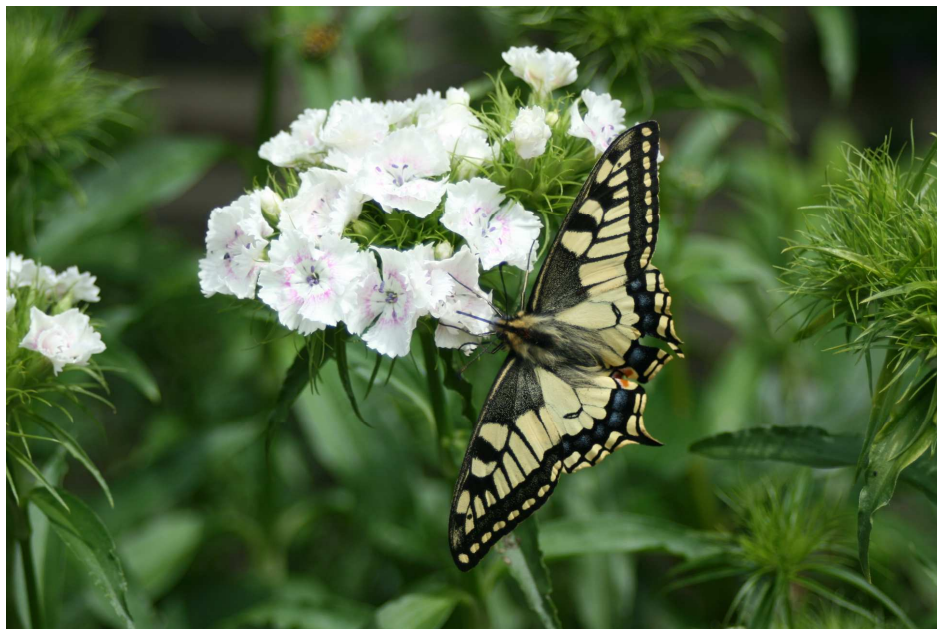
Schoenlapper wordt hier en daar in Vlaanderen en Nederland gebruikt voor de vlinder, en is ook in het Afrikaans bekend. Het gaat meestal om een vlinder met vlekken erop. Die vlekken worden dan als het ware vergeleken met de lappen die de schoenlapper gebruikt om schoenen te repareren.

De woorden uit het eerste rijtje betekenen alle 'meikever'. *Averulle* is volgens De Bo een samenstelling van *avond* + *rullen*. *Rullen* betekent 'brommen, ronken'. Het is dus een diertje dat vooral 's avonds geluid maakt. Hetzelfde benoemingsmotief, het ronken, vinden we bij *eikerulder*. Eiken en hagen (ook het woord *hagerulder* bestaat) zijn plaatsen waar de meikever graag vertoeft. *Mulder* is de Vlaamse dialectbenaming voor de molenaar, die eerst op de witte meikever werd overgedragen omdat diens kleur doet denken aan de met meel of bloem bestoven molenaar. Om dezelfde reden heet de meikever in sommige dialecten *maalder* of *molenaar*. Later werden die benamingen gebruikt voor elke meikever, of die nu wit was of bruin.

Ook het tweede rijtje bevat enkel dialectnamen voor meikevers. Behalve naar de molenaar, is de meikever ook genoemd naar geestelijken, getuige de benamingen *paster* (uit *pastoor*), *preekheer* (een pater of een broeder van de orde der Dominicanen) en *predikant*. Welke gelijkenis men zag tussen de persoon en het diertje is niet helemaal zeker. Misschien is het de donkerkleurige pij van pastoors en paters die tot de overdracht heeft geleid, en sloegen de genoemde woorden aanvankelijk alleen op de bruine meikever. Een andere mogelijkheid is dat de vleugelslag van de meikever deed denken aan sommige bewegingen van geestelijken bij het uitspreken van gebeden. Waarschijnlijker lijkt ons dat het brommende geluid van het diertje vergeleken werd met het murmelende geprevel van biddende pastoors en paters. Nog een benaming die zinspeelt op het geronk van de meikever is *bombaard*, hoogstwaarschijnlijk gevormd uit het werkwoord *bommen*, dat 'een dof geluid maken' betekent. Van datzelfde werkwoord is *bombie* afkomstig, een dialectbenaming voor de hommelmel. Tenzij *bombaard* uit het woord *bombarde* komt, dat teruggaat op het Latijnse *bombus* 'geraas, gebrom'.

4. Een van de volgende rijtjes bevat geen drie woorden die de betekenis 'meikever' hebben. Welk rijtje is dat?

c. *Pepel*, *vliegebouter*, *schoenlapper*

Koninginnenpage

De woorden uit het derde rijtje zijn namen voor vlinders en niet voor meikevers. *Pepel* is één van de vele dialectwoorden voor de vlinder die teruggaan op het Latijnse *papilio*, waaruit ook het Franse *papillon* afkomstig is. In het Nederlandse dialect-landschap bezetten de *papilio*-benamingen een groot zuidelijk gebied, van het uiterste oosten van Oost-Vlaanderen tot aan de grens met Duitsland. De belangrijkste vertegenwoordiger van de groep is *pepel*; met *m*-invoeving werd het *pimpel*, een woord dat meestal als *pumpel* wordt uitgesproken, behalve in de streek van Leuven. De Limburgse klankvorm is dan weer *piepel*. In het noorden van de Denderstreek treffen we *pemel* aan, een vorm die verklaard kan worden door wegval van de *-p*- uit een ouder *pempel*. In Klein-Brabant werd *pepel* volksetymologisch veranderd tot *peper*, een woord dat ook in de buurt van Ninove niet onbekend is (voor meer informatie zie het artikel van Jacques Van Keymeulen op <https://fuzzy.arts.kuleuven.be/rewo/vlinder.htm>)

Tijdens de middagpauze was er als vanouds weer de boekenmarkt, waar het WVD natuurlijk niet mocht ontbreken. Verschillende dialectverenigingen uit heel Vlaanderen presenteerden er hun publicaties.

Na de middag gaven Jacques Van Keymeulen en Magda Devos een lezing voor het volledige publiek. Jacques had het over het grootschalige project Woordenboek van de Nederlandse Dialecten, waarvoor trouwens nog steeds vrijwilligers gezocht worden en Magda Devos sprak over de invloed van Kustwestgermaanse elementen in verschillende dialecten.

Daarna bracht Johan Verminnen sfeer in de zaal met een geslaagd optreden, waarbij hij ook enkele liedjes in het Brusselse dialect bracht.

Het laatste onderdeel van de dialectendag in het cultureel centrum Casino was een dialectquiz met enkele bekende West-Vlamingen, gepresenteerd door WTV-presentatrice Caroline Verstraete. Wendy Van Wanten, Chris Lomme, Kurt Defrancq, Wilfried De Langhe, Joke Devynck, Katrien Vandendries, Bart

Caron en Roland Desnerck namen het in teams van twee tegen elkaar op, onder het alziend oog van de strenge juryleden Magda Devos en Wim Sohier. Ook het publiek kon meedoen aan de quiz en proberen de tien niet altijd even makkelijke vragen over dialect juist te beantwoorden. Voor wie er niet bij was, hebben we de quiz in dit nummer opgenomen. U vindt daar de tien vragen van de quiz en achteraan in het nummer vindt u de antwoorden met commentaar. Na het overlopen van de juiste antwoorden en een afsluitend dankwoordje werd de derde dialectendag afgesloten met een receptie in het gemeentehuis van Koksijde.

Nog altijd vrijwilligers gezocht voor het Woordenboek van de Nederlandse Dialecten

"Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen" is nog steeds op zoek naar vrijwilligers die mee willen helpen met het nakijken van tekstbestanden van diverse Vlaamse dialectwoordenboeken. Enkele dialectwoordenboeken zijn ingescand en naar een tekstbestand omgezet. Aangezien een computer geen dialect kan spreken en lezen, staan er fouten in het tekstbestand, die eruit gehaald moeten worden.

Op dit ogenblik zijn er al vrijwilligers aan het werk voor het Gentse woordenboek van Lievevrouw-Coopman, het West-Vlaamse dialectwoordenboek van De Bo, het Wase dialectwoordenboek van Joos en het Zuid-Oost-Vlaams dialectwoordenboek van Teirlinck. Wij danken de vrijwilligers hier al eens voor het mooie werk dat ze leveren. We zoeken dus nog meer vrijwilligers die een deel van een gedrukt dialectwoordenboek willen vergelijken met het tekstbestand (bijv. één letter, of enkele bladzijden) om de fouten te ontdekken en het tekstbestand (Word) te verbeteren. Belangstellenden kunnen contact opnemen met Veronique De Tier (veronique.detier@ugent.be).

Ondertussen hebben heel wat auteurs van dialectwoordenboeken al hun toestemming gegeven om hun dialectwoordenboek te laten opnemen in de database. We kregen al positieve respons uit Oostende, Izegem, Kortrijk, Asse, Berlare, Gooik, Diepenbeek en Ninove. Uiteraard hopen we nog heel wat andere dialectwoordenboeken te kunnen opnemen in de toekomst.

Vakgroepnieuws

Op 29 januari mocht onze vakgroep alweer een heuglijke gebeurtenis vieren. Onze collega Martine Delorge promoveerde die dag met een proefschrift over "De relatie tussen betekenis en structuur bij privatieve en receptieve werkwoorden in het Nederlands". Martine specialiseerde zich de voorbije jaren in de 'nemen'- en 'krijgen'-werkwoorden. Aan de hand van corpusdata werd bepaald in welke constructies 'nemen'- en 'krijgen'-werkwoorden kunnen voorkomen en welke gelijkenissen en verschillen daarbij voorkomen. Martine heeft dit fenomeen onderzocht door de geschiedenis heen van het Nederlands. Wij wensen onze collega van harte proficiat met de voltooiing van haar proefschrift! Voor Martine is 2010 een zeer bijzonder jaar, want op 8 februari

omstandigheden in de werkelijkheid om bepaalde zaken voor te stellen op een leukere, aansprekender manier. Iemand die veel praat wordt in dit geval dus vergeleken met een grammofoonnaald.

2. In West-Vlaanderen gebruikt men de uitdrukking *De kieëk'ns pek'n deur 'n droad*. Wat betekent deze zin?

c. *Haar tepels zijn duidelijk zichtbaar door haar bloes*

Dit antwoord heeft weinig toelichting nodig. Zoals hierboven al gezegd, zijn dialectsprekers heel vindingrijk in het maken van kleurrijke uitdrukkingen. De harde tepels van een vrouw zijn duidelijk zichtbaar door een bloes, zoals een snavel van een kip die door het kippengaas pikt.

3. Wat betekent het Frans-Vlaamse *vooizinge*?

b. *Verkiezingen*

In het oudere Nederlands betekende *voois* niet alleen 'liedje' en 'melodie', maar ook 'stem' en 'stem uitgebracht bij de verkiezingen'. Het woord is ontleend aan het Franse *voix*, dat dezelfde betekenissen heeft. Uit *voois* in de

betekenis 'kiesstem' werd een werkwoord *vooizen* gevormd voor 'zijn stem uitbrengen'. Daaruit is dan weer het zelfstandig naamwoord *vooizing(e)* ontstaan, dat 'stemming, verkiezing' betekent. Het woord is hier en daar in Vlaanderen nog bekend bij de oudste generatie dialectsprekers, vooral dan in West-Vlaanderen. We vinden het ook terug in het West-Vlaamsch Idioticon van De Bo, in Gezelles Loquela en in het Gents woordenboek van Lievevrouw-Coopman.

Jacques Van Keymeulen en Caroline Verstraete

**Van het Frans-Vlaamse *voozinge* tot Limburgse *kroesels*.
Antwoorden en commentaar bij de dialectquiz van de derde Vlaamse
dialectendag (Koksijde, 29 mei 2010)**

Wim Sohier en Magda Devos vormden de jury bij de Dialectquiz van de derde Vlaamse dialectendag in Koksijde

1. Wat betekent de Brusselse uitdrukking *Ei es gevaksineid mè de noile van de fonograf*?

a. Hij is een onverbeterlijke babbelaar

De letterlijke vertaling van deze uitdrukking is 'hij is gevaccineerd met de naald van de fonograaf'. De uitdrukking is vrij doorzichtig. De naald van een grammofoon produceert de muziek/het geluid. Iemand die met zo'n naald 'ingeënt' wordt, moet wel een onverbeterlijke babbelaar zijn. Zulke uitdrukkingen tonen aan hoe creatief en origineel de taalgebruiker te werk gaat bij het benoemen van handelingen en situaties. Hij maakt graag gebruik van metaforen, m.a.w. hij zoekt naar vergelijkingsmateriaal in andere

beviel ze van een zoon Guus en op 14 mei is ze in het huwelijk getreden. We wensen Martine alle geluk toe met zoon- en manlief.

Ook Kathy Rys, oud-redacteur van het WVD, is bevallen. Hazel kreeg er een zusje bij, Maja genaamd. We wensen Kathy proficiat met de geboorte van haar dochter.

Slecht nieuws

De redactie heeft verpletterend slecht nieuws gekregen. Onze lieve en zeer gewaardeerde ex-collega Kristien Van der Sypt, die nu bij onze computerfirma werkt, verloor namelijk op 3 juni haar 17-jarige dochter Hanne. Hanne overleed in het ziekenhuis na een moedige strijd van bijna drie weken tegen een onbekende ziekte. Hanne was een levenslustig, goedlachs en sportief meisje met veel vrienden en vriendinnen op school, in de Chiro en in haar volleybalploeg. Net als zovele leeftijdsgenoten stond ze op het punt de stap naar volwassenheid te zetten en de wereld te verkennen. Haar overlijden is een zware klap voor Kristien en haar man Wim, voor Wouter, de 15-jarige broer van Hanne, en voor de hele familie en de vele vrienden en kennissen. We zijn er het hart van in en we drukken ons diep medeleven uit met Kristien en haar familie.

Colloquium over tussentaal in Gent

Op 29 april vond in de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde een colloquium plaats over de tussentaal of het Verkavelingsvlaams. Verschillende taalkundigen, zoals Joop Van der Horst en Dirk Geeraerts, en andere taalliefhebbers, zoals de bekende schrijver Geert Van Istendael en de taaladviseur van de VRT, Ruud Hendrickx, kwamen er hun visie geven op de toestand van het Nederlands in Vlaanderen. Er werd in het bijzonder gediscussieerd over de tussentaal, d.i. die variëteit binnen het Nederlands die tegenwoordig door veel Vlamingen, vooral jonge mensen die geen dialect meer kennen, wordt gesproken in informele situaties en die zowel kenmerken van de standaardtaal als van de dialecten bevat. Het WVD was op het colloquium ruim vertegenwoordigd door Magda, Jacques, Veronique en Roxane.

Meldpunt Taal

Meldpunt Taal is een groot samenwerkingsverband tussen Nederlandse en Vlaamse taalinstellingen dat op 15 juni online komt. Je kan de website bereiken op www.meldpunttaal.nl of www.meldpunttaal.be.

Het Nederlands verandert voortdurend, maar tot nu toe ontbrak de mogelijkheid voor het publiek – bij elkaar 23 miljoen ‘ervaringsdeskundigen’ – om die veranderingen ergens te melden, anoniem of met naam en toenaam. Op 15 juni kwam daar verandering in, want dan ging het Meldpunt Taal online. Het meldpunt maakt de signaleringen van het publiek samen met allerlei bestaande taaldatabanken toegankelijk voor een breed publiek.

Bij het Meldpunt Taal kunt u drie dingen doen:

- **Zelf een taalobservatie melden.** Stel: in een gesprek of op radio of tv hoort u een woord dat u nog niet kende. Of u stuit al lezend – in een boek, krant, tijdschrift of op internet – op een opmerkelijke uitdrukking of zinsconstructie. Of u signaleert dat de uitspraak van sommige woorden aan het veranderen is. U kunt deze observaties bij het meldpunt signaleren.

- **Van alles over het Nederlands opzoeken.** Het meldpunt biedt een snel groeiende hoeveelheid taaldatabanken. Bij de lancering kan er al worden gezocht naar de spelling en de betekenis van woorden, naar voornamen, familienamen en plantennamen. Op termijn (na 1 oktober) zal Variaties vzw ook de database met dialectwoordenboeken (het Woordenboek van de Nederlandse dialecten) hieraan koppelen.

- **Meedoen aan onderzoek van taalwetenschappers.** Bij de lancering kunnen bezoekers bijdragen aan onderzoek naar *voetbaltaal* (o.a. naar de taal van sportcommentatoren), *dooddoeners* (‘Wat eten we? Hussen met je neus ertussen!’) en naar zogenoemde *fopopdrachten* (nieuwe werknemers die om een *grasmik* of *mortelvork* worden gestuurd). Geregeld zullen nieuwe vragen gesteld worden aan de website-bezoekers.

Bij het online gaan op 15 juni hadden al meer dan 300 mensen iets op de website geplaatst.

Het Meldpunt Taal is een breed samenwerkingsverband tussen grote Nederlandse en Vlaamse taalinstellingen. Deelnemers zijn:

- het Instituut voor Nederlandse Lexicologie
- het Meertens Instituut
- het Genootschap Onze Taal
- de Nederlandse Taalunie
- Van Dale Uitgevers bv
- Stichting Nederlandse Dialecten

Frysk Wurdboek (1992). Ljouwert.

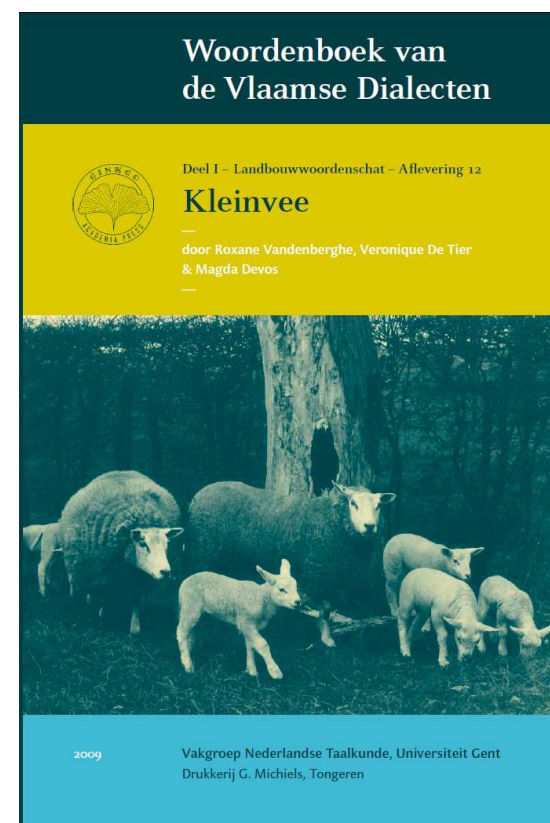
Moeyaert, C. (2005), *Woordenboek van het Frans-Vlaams*. Leuven.

Philippa, M., F. Debrabandere, A. Quak, T. Schoonheim, N. Van der Sijs (2003-2009), *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam.

Ryckeboer, H. (1991), Oost-, West- en Zeeuws-Vlaanderen. In: Cromptvoets, H. en A. Dams, *Het Dialectenboek 1. Kroesels op de bozzem*. Waalre, blz. 167-177.

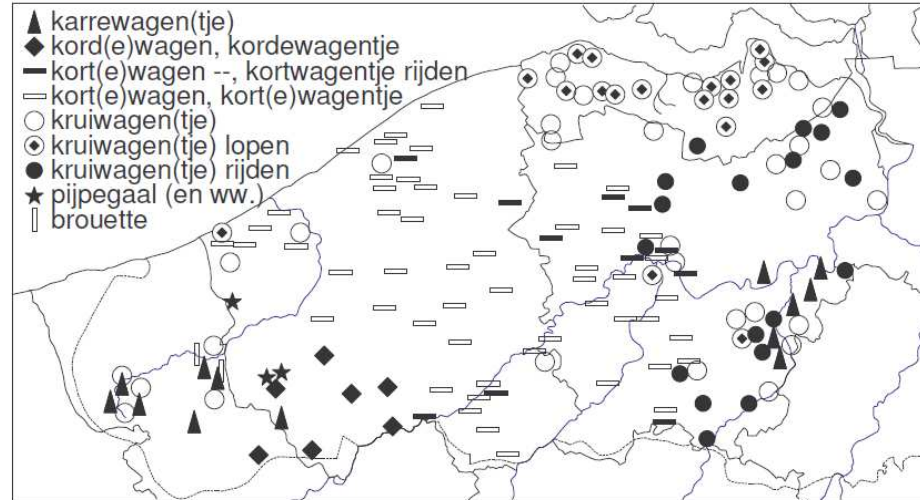
Viaene, A. (1969), De pipegale in Vlaamse ruimte, In: *Biekorf* 70. Brugge blz. 291-294.

WNT = *Woordenboek der Nederlandse Taal* (1863-1998). 's Gravenhage - Leiden.

De nieuwe WVD-afllevering Kleinvee

KRUIWAGENTJE

3. Benamingen voor het kinderspel kruiwagentje

De kaart met de benamingen voor het kinderspel kruiwagentje vormt een nagenoeg perfecte afspiegeling van de kaart voor het begrip kruiwagen. De naam van het voertuig ging over op het spel omdat de twee benen van het kind dat voor kruiwagen speelt in het spel gehanteerd worden als de armen van een echte kruiwagen.

Voor het spelletje wordt meestal het verkleinwoord gebruikt, wat typisch is in de benamingen voor kinderspelen. Soms wordt ook een werkwoord als *rijden* of *lopen* toegevoegd.

Tineke De Pauw en Magda Devos

De Bo, L.L. (1873), *Westvlaams idioticon*. Gent.

Debrabandere, F. (2002), *West-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.

Debrabandere, F. (2005), *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.

Eloy, A. (1983), *Oud landbouwgereedschap*. Gent.

- Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen.

Aan het Meldpunt Taal wordt ook meegewerkt door studenten en onderzoekers van diverse universiteiten (o.a. Leiden, Amsterdam en Gent). Het meldpunt is een idee van Ewoud Sanders, schrijver van een wekelijkse taalrubriek in *NRC Handelsblad*.

Voordrachten door de WVD-redactie

Magda Devos sprak over “de Regenboog van de Vlaamse dialecten” op 4 april 2010 in Knesselare voor de seniorenvereniging OKRA, op 22 april in Lokeren voor het Davidsfonds en op 17 mei in Knokke voor de damesclub Business and Professional. Op 9 februari 2010 gaf ze in Oostende een lezing voor de cultuurkring Obekin van Mariakerke-Oostende over de herkomst en de betekenis van onze familienamen. Magda sprak op 13 februari in Lembeke over het onderzoek van de Meetjeslandse plaatsnamen op de voorstelling van de nieuw verschenen toponymische dorpsmonografie over Lembeke in de reeks ‘Meetjeslandse toponiemen tot 1600’ van de Stichting Achiel De Vos. Ze sprak op 29 mei in Koksijde op de Vlaamse Dialectendag over Noordzeegermaanse kenmerken in de Nederlandse dialecten.

Jacques Van Keymeulen gaf voor het Davidsfonds in De Pinte een lessenreeks over dialecten en dialectologie in Vlaanderen (4 x 2 uur), verspreid over de periode februari-april 2010. Hij nam deel aan het slotdebat tijdens de themavond ‘Taal of tongval? Dialectzorg in Vlaanderen tussen taalpolitiek en erfgoedbeleid’ op maandag 22 februari 2010 in Brussel. Hij gaf op 29 mei 2010 op de Vlaamse Dialectendag in Koksijde een workshop over *Fonetica en Fonologie*. Op 17 juni 2010 gaf hij de lezing *Dialect lexicography for the southern Dutch Dialects* in Oxford op het Fifth International Conference on Historical Lexicography and Lexicology.

Veronique De Tier gaf op 23 maart 2010 tijdens de cursus dialectologie van het Davidsfonds uitleg over het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten en

over de dialectrenaissance. Op 18 juni gaf zij in Kruiningen voor de dialectgroep van Ons Boergoed een lezing over de woordenschat van het varken in de Vlaamse en Zeeuwse dialecten. Samen met Roxane Vandenberghe besprak ze op de presentatie van de *Kleinvee*-aflevering op 18 maart de dialectwoordenschat van het varken, het schaap, de geit en het konijn (zie ook eerder in dit nummer).

Op de Vlaamse dialectendag in het Casino van Koksijde op 29 mei gaf Roxane Vandenberghe een workshop over de dialectwoordenschat van de Vlaamse zeevissers.

Hugo Ryckeboer sprak op 2 februari 2010 voor Neos in Knokke over het West-Vlaams. Op 10 maart gaf hij voor Neos Oostende een lezing over het Vlaams in Noord-Frankrijk. Op 10 april sprak hij voor de Orde Driekoningen en het Vlaams Verbond voor Familiekunde afdeling Westhoek over Vorm, betekenis en verspreiding van familienamen in Vlaanderen en vooral in de grensoverschrijdende Westhoek. Op 29 mei gaf hij op de Vlaamse Dialectendag in Koksijde een workshop over het Vlaams/Nederlands in Noord-Frankrijk.

Matthias Lefebvre gaf op 6 februari 2010 een lezing op de Taaldag van de Universiteit Antwerpen over *Jongeren warm maken voor taalvariatie*.

Liesbet Triest was op 4 juni 2010 te gast op de dialectquiz van het Davidsfonds in Haaltert, waar ze uitleg gaf bij enkele dialectwoorden uit de quiz.

Artikelen in de marge van het project

Jacques Van Keymeulen schreef de bijdrage “Over het Engels en culturele diversiteit” (blz. 81-91) in het boek *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap* van A. Oosterhof, W. Martin, J. Roukens en E. Ruijsendaal (red.). Hij schreef ook de bijdrage “Streektaal en standaardisering” (blz. 45-57) in het boek *Taalvariatiebeleid!* van V. De Tier, R. van Hout en G. Dehaes (red.), een bundel met de lezingen die op de vierde streektaalconferentie van 12 juni 2009 werden gehouden in Brussel.

Veronique De Tier was samen met Roeland van Hout en Geert Dehaes redacteur van het boek *Taalvariatiebeleid! Lezingen gehouden op de vierde streektaalconferentie in Brussel op 12 juni 2009* en schreef samen met hen het inleidende hoofdstuk ‘Variaties en varianten in taalbeleid’ (blz. 7-11).

Oost-Vlaamse *karrewagen*, maar dan vanuit het in die streek voorkomende *kurrewagen* (zie ook hierboven).

2.4. Pijpegaal/pupegale

In de streek rond Ieper en Poperinge en in het zuiden van Veurne-Ambacht komt het woord *pijpegaal* voor, dat in die streek als *puupegale* uitgesproken wordt. Hugo Ryckeboer zag in het woord een samenstelling met als eerste deel *pijpe* ‘steel, treem, draagstok’. In het tweede deel ziet hij “de stam van een werkwoord dat ‘kruien, aarde vervoeren’ betekent. Weliswaar is dat werkwoord *galan* alleen in het Oudengels overgeleverd.”

Uit oude teksten blijkt dat het woord *pijpegaal* in de middeleeuwen niet alleen in heel Vlaanderen, maar ook in het Antwerpse gebruikt werd. Daarnaast komt het woord nu nog altijd in het Fries voor (met de betekenis ‘kruiwagen’), wat laat vermoeden dat *pijpegaal* een kust-Nederlands woord is.

Het feit dat de woorden *pijpegaal* en *kruiwagen/kordewagen* in de middeleeuwen naast elkaar gebruikt werden, wijst erop dat die benamingen voor verschillende types kruiwagens gebruikt werden. Viaene schrijft “De oude pipegale was de eenwielige kruiwagen van de graaf- en dijkwerkers. (...) Te onderscheiden van de zwaardere (soms tweewielige) “cordewaghen”, d.i. duwkar, handkar.” Dat is in overeenstemming met de hedendaagse Friese betekenis, nl. “pipegaal (...) kruiwagen (voor het vervoer van grond, zand en grind)”.

Pijpegaal was dus waarschijnlijk de benaming voor een lichte eenwielige kruiwagen voor zand en aarde, terwijl *kordewagen* of *kruiwagen* een zwaardere, soms tweewielige kruiwagen benoemde. Uiteindelijk werd in de meeste streken maar één type meer gebruikt en verdween de noodzaak twee woorden voor het begrip te hebben. Het woord *pijpegaal* verdween in het grootste deel van Vlaanderen en in Brabant, maar bleef bewaard in Friesland en in de streek rond Ieper en Poperinge.

2.5. Brouette

Brouette is het Franse woord voor een kruiwagen, dat niet toevallig in een handvol Frans-Vlaamse plaatsen vlak bij de taalgrens is opgetekend. Een *brouette* was oorspronkelijk ook een benaming voor een wagen met twee wielen, het woord is immers ontstaan uit het Latijnse *birota* ‘met twee wielen’ (WNT).

naburige Veurne-Ambacht aansluiten. Dat het woord uitgerekend in Frans-Vlaanderen inheems is, bewijst dat het om een volbloed dialectwoord gaat en niet om een recente ontleening uit het Algemeen Nederlands. De Frans-Vlaamse dialecten zijn immers niet vatbaar voor beïnvloeding door de Nederlandse standaardtaal, die voor de Frans-Vlamingen al meer dan honderd jaar een vreemde taal is.

Het woord *kruiwagen* is een samenstelling van *wagen* met de stam van het Middelnederlandse werkwoord *cruden*, dat in het moderne Nederlands evolueerde tot *kruien* en onder meer ‘voortduwen’ betekende. Een *kruiwagen* is dus een soort wagen die ‘gekruid’, d.i. voortgeduwd wordt, in tegenstelling tot bijvoorbeeld voertuigen die getrokken worden door paarden of andere trekdieren.

2.2. Kord(e)wagen en kort(e)wagen

Kort(e)wagen bestrijkt een groot, aaneensluitend gebied, dat heel West-Vlaanderen omvat op het zuidwesten na en het westelijke tweederde van Oost-Vlaanderen. Het woord wordt geflankeerd door *kord(e)wagen* met varianten *kor(re)wagen* (in het zuidwesten van West-Vlaanderen) en *kur(re)wagen* (in het noordoosten en uiterste zuidoosten van Oost-Vlaanderen).

Al deze varianten gaan uiteindelijk op hetzelfde grondwoord terug, en zijn verwant met het hierboven besproken *kruiwagen*. *Kruiwagen* ontstond zoals vermeld uit het Middelnederlandse werkwoord *cruden*, dat een veldaire variant *croden* had. Uit dit *croden* ontstond de samenstelling *crodewagen*. Door metathesis of letterverspringing werd *krodewagen* dan *kordewagen*. Door assimilatie ontstond daaruit *korrewagen*, en uit die vorm ontstond door palatalisatie in de Oost-Vlaamse dialecten *kurrewagen*. *Kortewagen* is een volksetymologische vervorming van *kordewagen*, waarschijnlijk onder invloed van *kort*.

2.3. Karrewagen en karrebak

In de zuidelijke helft van Frans-Vlaanderen komt *karrewagen* voor, net als in een smal langgerekt gebiedje dat van het zuidelijke Waasland tot de noordelijke Denderstreek loopt. Helemaal in het zuiden van Frans-Vlaanderen werd een drietal keer *karrebak* genoteerd.

In het Woordenboek van het Frans-Vlaams lezen we dat *karrebak* eigenlijk een woord voor een driewielkar is, en dat *karrewagen* zowel een *kruiwagen* als een driewielkar benoemt.

Waarschijnlijk is het element *karre* hierbij een volksetymologische aanpassing vanuit *korre-* of *korewagen* (zie hierboven). Hetzelfde kan gebeurd zijn met het

Zowel voor het aprilnummer van de *Diealektgazette van Bacht'n de Kuupe* als voor het juni-nummer van het West-Vlaamse tijdschrift *Biekorf* (jaargang 110, nummer 2, blz. 239-240) schreef Roxane Vandenberghe een aankondiging over de nieuwste WVD-aflevering *Kleinvee*.

Matthias Lefebvre schreef een recensie over het Anzegems Dialectwoordenboek in het juni-nummer van *Biekorf* (blz. 249-251).

Hugo Ryckeboer verzorgt de rubriek “Westhoekse woorden toegelicht” in de *Diealektgazette van Bacht'n de Kuupe*.

Redacteur Veronique De Tier, die jarig was op de Vlaamse Dialectendag die ze mee organiseerde, werd na afloop uitgebreid in de bloemetjes gezet.

Dialectquiz

Op de dialectendag in Koksijde (op 29 mei 2010) werd in het namiddagprogramma een dialectquiz gespeeld met enkele bekende en minder bekende West-Vlamingen. De acht spelers waren Wendy van Wanten en Chris Lomme, Kurt Defrancq en Wilfried Delanghe, Joke Devynck en Katrien Vandendries, Roland Desnerck en Bart Caron, verdeeld in vier teams. Magda Devos en Wim Sohier, voorzitter van het Dialectgenootschap Bachten de Kupe, namen de taak van jury op zich. De winnaars waren Kurt Defrancq en Wilfried Delanghe.

De deelnemers aan de quiz...

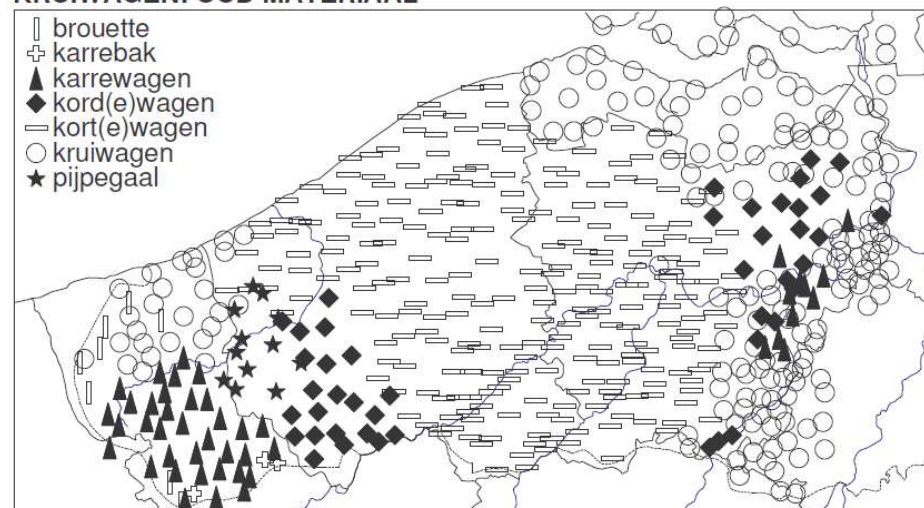
Voor wie er niet bij was, drukken we hieronder de tien vragen van de quiz af. De antwoorden op deze vragen vindt u verderop in WVD-Contact met commentaar over het woord of de uitdrukking. We wensen u veel plezier met deze dialectquiz.

1. Bronnen en kaarten

Het lemma *kruiwagentje* werd gepubliceerd in de recente aflevering *School en Kinderspelen*. Het begrip werd opgevraagd in de WVD-vragenlijst 166 uit 2006; het verzamelde materiaal is dus nog recent. Voor het begrip *kruiwagen* kunnen we beschikken over oud materiaal uit de Reeks Nederlandse Dialectatlassen (RND 1922-46) en over gegevens uit WVD-vragenlijst 34 (1982) over karren en wagens.

We presenteren bij dit artikel één kaart voor het begrip *kruiwagen* (met RND-materiaal) en één kaartje met de benamingen voor het spel *kruiwagentje* (met WVD-materiaal).

KRUIWAGEN: OUD MATERIAAL

2. Bespreking van de benamingen voor de kruiwagen

2.1. Kruiwagen

De benaming *kruiwagen*, die ook burgerrecht heeft gekregen in de Nederlandse standaardtaal, is algemeen gebruikelijk in Zeeuws-Vlaanderen en aan de oostelijke rand van Oost-Vlaanderen. Die Oost-Vlaamse concentratie vormt de westelijke rand van een groot *kruiwagen*-gebied, dat heel Brabant omvat en zich tot diep in Limburg uitstrekt. Een heel eind ten westen van zijn Zeeuwse en Oost-Vlaamse verspreiding zien we *kruiwagen* ook opduiken in de noordelijke helft van Frans-Vlaanderen, waarbij zich enkele dorpen van het

Van kruiwagen en kruiwagentje

0. Inleiding

In de aflevering School en Kinderspelen bespraken we enkele acrobatische kinderspelen. Eén daarvan is het spel kruiwagentje, waarbij een kind op de handen voortloopt, terwijl zijn benen door een ander kind vastgehouden worden.

De benamingen voor het spelletje blijken allemaal gebaseerd te zijn op de benamingen voor de kruiwagen. Dit bekende gereedschap heeft één wiel aan de voorzijde en twee bomen aan de achterzijde, waarmee het wordt voortgeduwd. Sommige types zijn volledig open en hebben enkel een soort laadvloer, wat handig is bij het vervoer van takkenbossen, hooi of stro. Andere modellen hebben al dan niet afneembare zijwanden, zodat er stenen, aarde of zand in geladen kunnen worden.

Er werden in Vlaanderen een zevental verschillende benamingen voor kruiwagen en kruiwagentje opgetekend, en dat leverde mooie en uiteraard erg gelijkende dialectkaarten op. We willen in dit artikel kort ingaan op de gevonden benamingen en de kaartbeelden. We gebruiken in dit artikel verder consequent de benaming *kruiwagen* voor het voertuig, en de benaming *kruiwagentje* voor het kinderspel.

Een kruiwagen bij straatwerken in de Gentse Vlaanderenstraat Collectie Huis van Alijn, Gent.

1. Wat betekent de Brusselse uitdrukking *Ei es gevaksineid mè de noile van de fonograf*?

- a. Hij is een onverbeterlijke babbelaar
- b. Hij is een muzikaal genie, zingt mooi en speelt allerlei instrumenten
- c. Hij is een muziekfanaat, hij heeft een hele collectie platen en cd's

Wendy Van Wanten, Caroline Verstraete en Chris Lomme

2. In West-Vlaanderen gebruikt men de uitdrukking *De kieëk'ns pek'n deur 'n droad*. Wat betekent deze zin?

- a. De kippen hebben honger
- b. Ze zijn te ver gegaan, ze eisen teveel
- c. Haar tepels zijn duidelijk zichtbaar door haar bloes

3. Wat betekent het Frans-Vlaamse *voozinge*?

- a. Liedje
- b. Verkiezingen
- c. Stem, bijvoorbeeld in hij heeft een schorre stem

4. Een van de volgende rijtjes bevat geen drie woorden die de betekenis 'meikever' hebben. Welk rijtje is dat?

- a. Averulle, eikerulder, mulder
- b. Preekheer, schoenmaker, bombaard
- c. Pepel, vliegebouter, schoenlapper

5. Wat zijn Limburgse kroesels?

- a. Krulletjes
- b. Kruisbessen
- c. Enkels

6. Wat bedoelt men in Gent met het woord *holhuizekes* in *We gaan dat schreiende kind wat holhuizekes geven?*

- a. Klappen op het achterwerk, niet te hard
- b. Slaapdrankje
- c. Snoepjes

7. Wat betekent het Antwerpse *zeikmoeier*?

- a. Aalton
- b. Mier
- c. Vervelend persoon

8. Welk spotzinnetje gebruiken ze om te spotten met het Mechelse dialect?

- a. Er staat water in de straten van de statie tot aan het seminarie.
- b. Den drèè rèè dèè de vèdèè derrendèè dèè (Den dré reed door de voordeur doorendoor door).
- c. Ba ons tais da emme ze daiven den dé daiven dé raiven dat de plaimen in de geburen staiven (bij ons thuis hebben ze duiven en die duiven die ruiven dat de pluimen bij de geburen stuiven).

Bart Caron en Roland Desnerck

9. Wat is de etymologie/herkomst van het woord *emmer*?

- a. Het is afgeleid van een Germaans woord dat samengesteld is uit *een* + een werkwoord *beran* dat 'dragen' betekent: wat gedragen wordt aan een hengel, een oor: *eenber* > *ember* werd later *emmer*.
- b. Het is afgeleid van het Latijnse woord *amphora*, dat kruik met 2 oren betekende
- c. Het is afgeleid van een werkwoord dat water ophalen betekent.

10. Wat betekent het Ninoofse woord *woffelink*?

- a. Grote wafelbak voor de burens, toen alles er nog socialer aan toeging en men meer op straat leefde.
- b. Tijdens de bedevaarten naar Halle kon men in Ninove in bepaalde huizen koffie krijgen. Vandaar dat Ninovieters ook kaffiegieters genoemd worden. Op sommige plaatsen kon je eten krijgen, rust en verzorging. Dat heet wofelink.
- c. Als een jong koppelje gaat trouwen, moeten de ouders afspraken maken over feest, onkosten, datum enz., deze samenkomst heet de wofelink.

Katrien Vandendries, Caroline Verstraete en Joke Devynck